

راهکارهای تربیتی تحکیم روابط

همسران از منظر قرآن و حدیث

پژوهشگر: بنت الهدی عباسی

چکیده

شیوه‌های اسلام، برای ایستادگی خانواده آمیزه‌هایی از روش شناختی، عاطفی و رفتاری است. هم نیازهای مادی را لحاظ می‌کند و هم به نیازهای معنوی توجه، هم بعد شناخت و عقلانیت را دربرمی‌گیرد، هم بُعد عاطفه را وهم بُعد رفتار را؛ از این جهت دستورهای تربیتی دین به همسران، واقع گرا است که به همه زوايا توّجه دارد و راه ارضاء و پاسخگویی صحیح آنها را می‌دهد.

بیشترین روابط ناسالم زوجین ریشه در حوزه مسائل اعتقادی، فرهنگی، روابط تربیتی، عاطفی، اخلاقی و همچنین مسائل اقتصادی ایشان دارد؛ که مطمئن ترین و نزدیکترین راهکارها برای رفع ودفع آن تماماً در اسلام مبسوط است. راهکارهایی از قبیل: اهمیت کفویت زوجین پیش از ازدواج، لزوم ازدواج با شخص با ایمان، اطمینان از باورهای مذهبی همسر، اصالت خانوادگی، عرضه اعتقادات زوجین و تصحیح آنها نزد علماء دین، ایجاد فرهنگ گفتگو، احترام متقابل، عفت و پاکدامنی، خردورزی و دوری از هوس رانی در انتخاب همسر، عدم فخر فروشی و تحقیر یکدیگر، مشاوره با افراد آگاه و متدين، بر جسته کردن نقاط قوت همسر، صبر در هنگام مشکلات اقتصادی، قناعت، وفاداری و مدیریت اقتصادی از جمله راهکاری است که جهت ایجاد زندگی شیرین و رضایت بخش همراه با تکامل، ترقی و سعادت بین زوجین در اسلام ذکر شده است.

کلید واژه‌ها: اسلام، تحکیم، زوجین، کفویت، روابط سالم، اعتقاد، فرهنگ، اخلاق، تربیت، اقتصاد

صفحه.....	فهرست مطالب.....
۱.....	مقدمه.....
۲.....	۱- پیشبرد روابط اعتقادی و فرهنگی و تربیتی همسران
۲.....	۱- اهمیت کفویت اعتقادی و اصالت فرهنگی در پیشگیری از مشکلات.....
۳.....	۲- اطاعت از خداوند در جریان زندگی مشترک.....
۴.....	۳- توجه به ظرفیت‌های همسرو مدارا کردن در برابر رفتارهای او.....
۵.....	۴- اهمیت مشاوره و دوری از هوس رانی در انتخاب همسر.....
۵.....	۵- رعایت احترام بین زوجین.....
۶.....	۶- ایجاد فرهنگ گفتگو و انتقاد سازنده.....
۶.....	۲- پیشبرد روابط اخلاقی، عاطفی و اقتصادی همسران
۷.....	۱- ملتزم شدن به اخلاق نیکو.....
۷.....	۲- قرار دادن خود در جایگاه هستی و ادائی حقوق زوجین.....
۷.....	۳- سالم سازی فضای جنسی بین زوجین.....
۸.....	۴- تأمین و تدبیر معاش و پرهیز از تجملات و تبذیر در خانواده.....
۹.....	۵- صبر و شکیبایی در مشکلات اقتصادی.....
۱۰.....	نتیجه گیری.....
۱۱.....	منابع.....

مقدمه

اسلام هیچ بنا بی را محبوب تر از خانواده نشناخته است، چنانکه پیامبر عظیم الشأن اسلام می فرماید: «ما بُنَىَ بَنَاءً فِي الْإِسْلَامِ أُحَبُّ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى مِنَ التَّزوِيجِ»^۱ در اسلام هیچ نهادی محبوب تر و عزیزتر از تشکیل خانواده در نزد خداوند بنا نشده است. آن حضرت همچنین فرمودند: «برای مرد پس از قبول اسلام، هیچ سودی بهتر و برتر از همسری با یک زن مسلمان نیست؛ زنی که مرد با دیدن او خوشحال شود، هنگامی که او را امر کند اطاعت کند و در غیاب شوهر، حافظ عفت خویش و اموال وی باشد»^۲ در این حدیث شریف زن شایسته و وارسته بالاترین ارزش و نعمت بعد از اسلام، برای مرد شمرده شده است.

اهمیت ازدواج در اسلام به اندازه ای است که پاداش اعمال عبادی فرد را مضاعف می کند. چنانکه وجود مبارک امام صادق(ع) می فرمایند: «رَكْعَاتٌ يُصَلِّيهَا الْمُتَزَوِّجُ أَفْضَلُ مِنْ سَبْعِينَ رَكْعَةً يُصَلِّيهَا غَيْرُ مُتَزَوِّجٍ»^۳ «دو رکعت نمازی که انسان همسردار می خواند برتر از هفتاد رکعت نمازی است که فرد مجرد اقامه می کند.»

این روایات و نیز روایاتی قریب به این مضمون که در متون اسلامی، وارد شده به خوبی جایگاه و ارزش والای ازدواج را تعیین می کند، از دیدگاه اسلام همان گونه که تشکیل خانواده مهم است، حفظ وصیانت از این آرامش عزیز امری مهمتر می باشد. از این روی دین اسلام سرشار از توصیه هایی است که مبنی بر تحکیم، استمرار و استحکام خانواده است.

در دنیای امروز که مکاتب نوظهور اندیشه های انسانی را آماج اهداف خود قرار داده اند، و هر کدام مدعی اعطای آرامش به انسان هستند، و در حیطه مسائل خانوادگی و ارتباط زوجین نسخه پیچی می کنند؛ ضرورت سخن گفتن از راهکارهای عملی معارف قرآن و اهل بیت(ع) درباره استحکام بنیان خانواده دو صد چندان می کند. اهمیت جایگاه رفیع خانواده و ضرورت تبیین قواعد زندگی مشترک از دیدگاه قرآن اهمیت و ضرورت انجام پژوهش در باره راهکارهای سالم سازی روابط زوجین در حوزه مسائل اعتقادی، فرهنگی، اخلاقی، تربیتی و اقتصادی رادو چندان می سازد. و در این راستا به مواردی از روابط بین زوجین و دستورات اسلام برای پیشگیری و رفع روابط ناسالم پرداخته تا به این وسیله قدری از بحران خانواده های آسیب دیده کاسته و همچنین به مدد دستورات آئین همیشه جاوید اسلام از بروز برخی از آسیبهای مهم آن پیشگیری کرد.

۱. محمد بن الحسن، الحر العاملی، وسائل الشیعه، چاپ اول، ج ۲۰، ق ۷، مؤسسه آیین بیت(علیه السلام)، ص ۱۴۰۹

۲. محمد یعقوب، کلینی، اصول الکافی، چهارم، ج ۵، تهران: دارالکتاب اسلامی، ۱۳۶۵، ص ۳۲۷، ح ۱

۳. همان، ص ۱۱۶

۱- پیشبرد روابط اعتقادی و فرهنگی و تربیتی همسران

۱-۱- اهمیت کفویت اعتقادی و اصالت فرهنگی: برخورداری همسران از باورهای اعتقادی و فرهنگ توحیدی در تحکیم خانواده تأثیر اساسی دارد. فرهنگ اسلامی افراد، آینه اصالت و شرافت خانوادگی و پایندی به تقيیدات مذهبی است.

رسول اکرم (ص) در این باره می فرمایند: «تَزَوَّجُوا فِي الْحِجْزِ الصَّالِحِ، إِنَّ الْعِرْقَ دَسَاسٌ»^۴ «ازدامنهای پاک(و خانواده‌های اصیل) همسر بگیرید؛ زیرا بخشی از صفات خوب و بد آباء و اجداد خود را منتقل می کنند ». رویگردنی از باورهای دینی و تربیتی، آرامش و لذت را از زندگی می برد. بدین جهت پیامبر اسلام(ص) می فرمایند: «أَنْكَحْ وَعَلِيكَ بَذَاتِ الدِّينِ»^۵ «با افراد دیندار ازدواج کنید». ثمره آن رسیدن به آرامش در زندگی است.^۶ البته مقدمه رسیدن به این مهم رعایت همتایی در انتخاب همسر است؛ که در زبان دینی به «کفویت»^۷ تعبیر می شود. کتاب‌های فقهی برای کفویت در ازدواج دو مصدق ذکر شده است.

۱. کفویت شرعی: که در صحت و درستی عقد ازدواج، شرط است. مانند مسلمان بودن.^۸

۲. کفویت عرفی: میان زن و مرد باید توافق فکری و تناسب روحی و اخلاقی باشد و هردو از نظر فرهنگ

خانوادگی، هم‌سطح باشند تا بتوانند یکدیگر را درک نموده و کانون زندگی‌شان را گرم و پررونق نگه دارند.^۹

هراندازه میان زوجین، کفویت در عقیده وايمان بيشتر باشد؛ آنها دارای کشش و گرايش بيشتری نسبت به هم خواهند بود؛ در آيات الهی تاکید شده است؛ زنان و مردان پاک، با یکدیگر^{۱۰} وزنان و مردان خبیث نیز با یکدیگر ازدواج کنند^{۱۱} از این روی مساله اعتقادات در زندگی به قدری مهم است که هرگز نباید به اميد همتایی با کسی که هماهنگی اعتقادی ندارید ازدواج کنید^{۱۲} البته مطلوب این است که اختلافات (اعتقادی)

^۴. حسين، طبرسي، مكارم الاخلاق، مترجم: محمد باقر بهاري همداني، قم: انتشارات شريف رضي، ۱۳۷۰، ص ۱۹۷.

^۵. محمد بن الحسن، الحر العاملی، وسائل الشیعه، ج ۱، ج ۲، ق ۱۴، قم: مؤسسه آیت‌الله السالم، ۱۴۰۹، ص ۳۰.

^۶ و از نشانه‌های اواین است که از [نوع] خودتان همسرانی برای شما آفریده تا بدان‌ها آرام گیرید و میانتان دوستی و رحمت نهادتیبل. آری در این

[تعنت] برای مردم که می‌اندیشند قطعاً نشانه‌هایی است.» روم (۳۰): ۲۱

^۷ در لغت، «کفو» و «کفه» به معنای همطراز و همسنگ و همسان بودن در منزلت و قدر و ارزش است. راغب، اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن الکریم، ص ۷۱۸ ناشر: طبعیه

النور چاپ چهارم سال ۱۴۲۹

^۸ لطیف راشدی، سعید راشدی، رساله توضیح المسائل نه مرجع، چاپ یازدهم، قم: انتشارات پیام عدالت ۱۳۹۳، مساله ۲۳۹۶، ص ۱۳۲۴

^۹ سهراب، جینور ازدواج عاشقانه عاقلانه، ج ۲، ق ۲، قم: موسسه فرهنگی انتشاراتی آئمه (ع)، ۱۳۸۰، ص ۵۲

^{۱۰} بقره(۲): ۲۲۱: زنان مشرک را به همسری نگیرید هر چند زیبایی ایشان شما را به شگفت آورد. و زنان با ایمان را به همسری مشرک در نیاورید تا اینکه ایمان آورند بی تردید

^{۱۱} نور(۲۴): ۲۶ «الْخَبِيثُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثِ »

^{۱۲} . حسين، دهنوی، گلبرگ زندگی(مجموعه گفتگوی تلویزیونی دوران عقدوآغاز زندگی مشترک)، ج ۲، ج ۶، قم: انتشارات خادم الرضا (علیه اسلام) ۱۳۹۰ ص ۱۴۹

جنسي جديدي باشد.^{۵۲} که افراد را از خانه و کاشانه خود دور کند. از طرفی هم جنس گرایي که امروزه در برخی کشورها صورت قانوني به خود گرفت، عاملی برای بی ارزش کردن عمل جنسی حلال بين زوجين است. قرآن کريم، اين نوع رابطه را با ذكر داستان قوم حضرت لوط نبی(ع) تقبیح نموده و آنان را به خاطر اين عملشان، قومی نادان و ستم کار نامیده است.^{۵۳}

۲-۴- تأمین و تدبیر معاش و پرهیز از تجملات و تبذیر در خانواده: توصیه‌ی اسلام به مردها این است که افرادی مسئولیت پذیر بوده و برای تأمین رفاه خانواده خود از هیچ کوشش حلالی فروگذاری نکنند.^{۵۴} اين تلاش هم ردیف جهاد و مبارزه با دشمن معرفی گردیده است. امام صادق(ع) کار و کوشش راهمانند جهاد در راه خدا، مقدس دانسته و کارگر را تشییه به مجاهد فی سبیل الله می‌نماید. و همان اجر و پاداش را برای او متذکر می‌گردد.^{۵۵} البته در مقابل تلاش مرد برای کسب روزی حلال زنان نیز باید امانتدار دارایی مردان در منزل باشند یعنی در غیاب مرد، بی‌اذن او در اموال مرد تصرف نکند و در جایی که مرد رضایت ندارد، مصرف نمایند و حتی صرف نذر و روضه و بخشیدن به فقرا کند. اين گونه بذل و بخشش‌ها فضیلتی ندارد بلکه فرد را مستحق عذاب آخری هم می‌کند. پیامبر اکرم(ص) فرمودند: «زنی که از مال شوهر بدون اجازه‌ی او صدقه دهد، خداوند گناه هفتاد سارق را در نامه‌ی عمل او می‌نویسد».^{۵۶} البته مهم‌تر از تأمین معاش تدبیر معاش است. فراوانی دارایی و امکانات، زندگی را نمی‌چرخاند؛ اين هنر تدبیر و مدیریت است که به زندگی سامان می‌دهد. قناعت از جمله صفاتی می‌باشد، که تضمین کننده تدبیر معاش است. امام علی(ع) خوش ترین زندگی را در سایه قناعت میدانند.^{۵۷} و می‌فرمایند: «هر کس به اندازه‌ای که او را کفایت می‌کند، قناعت کند، به آسایش و نظم می‌رسد و در آسودگی و رفاه منزل می‌گیرد».^{۵۸} از مهمترین مشکلات خانواده‌ها در زمان حاضر میل به تبذیر و اسراف است، امام زین العابدین(ع) از رسول خدا(ص) نقل می‌کنند: ثلث مُنْجِياتٌ وَ ثلَاثٌ مُهْلِكَاتٌ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْمُنْجِياتُ قَالَ الْقَصْدُ فِي الْغَنَاءِ وَ الْفَقْرُ»^{۵۹} در اين روایت «حضرت رسول سه عامل برای نجات معرفی می‌فرمایند که سومین آن میانه روی و اعتدال در توانگری و نیازمندی است. پس افراد توانگر هم حق ندارند به بهانه اين که امکانات مالی وسیع دارند به اسراف پردازنند.

^{۵۲} محمد صادق شجاعی، روانشناسی و آسیب‌های اینترنت، ص ۹۵

^{۵۳} نمل (): ۵۵. اعراف (؟): ۸۱. عنکبوت (): ۲۹ - ۳۱

^{۵۴} پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله) می‌فرمایند: «هر گاه بنده ای برای تأمین نیاز خانواده اش بیرون بروم، خداوند عزوجل برای هر قدمی که بر می‌دارد، یک درجه در بهشت برایش می‌نویسد و اگر نیاز آنها را تأمین کند، او را می‌آمرزد. محمد، محمدی ری شهری، دانش نامه قرآن و حدیث، ج ۳، بی‌جا، ۱۳۹۱، ص ۵۴۳

^{۵۵} همان، ج ۵، ص ۸۸

^{۵۶} میرزا حسین، نوري، مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۵۵۱ به نقل از اسدالله محمدی نبا، فاطمه‌الگوی همه، ص ۱۵۸

^{۵۷} محمد، محمدی ری شهری، دانش نامه قرآن و حدیث، ج ۳، ص ۴۷۹

^{۵۸} همان

^{۵۹} محمد یعقوب، کلینی، اصول الکافی، ج ۴ چاپ چهارم، تهران: انتشارات کتب اسلامی، ۱۴۰۷ ص ۵۳

۶-۲-صبر و شکیبایی در مشکلات اقتصادی: از نظر اسلام برداری در مشکلات اقتصادی عامل مضاعف شدن عشق و علاقه بین زوجین خواهد بود، زیرا خداوند از فضل خود آنان را بی‌نیاز می‌کند.^{۶۰} چنانکه در قرآن کریم فرموده است: «به یقین با هر سختی آسانی است».^{۶۱} همسران فهیم و موقعیت سنج در این شرایط به مدد اسلام بهترین کار را انجام می‌دهند. و تا بهبود شرایط و گاهی برای همیشه با فقر مرد می‌سازند. اسوه این بانوان حضرت زهرا(س) است؛ ایشان به امام(ع) می‌فرمایند: «علیٰ جان! من از پروردگارم شرم می‌کنم از اینکه شما از به دردسر و سختی بیندازم و چیزی که قدرتش را نداری(و باعث خجالت شما می‌گردد) در خواست کنم».^{۶۲}

^{۶۰}: «بی‌همسران خود و غلامان و کنیزان درستکاران را همسر دهید اگر تنگ دستند خداوند آنان را از فضل خویش بی‌نیاز خواهد کرد و خدا گشایشگر داناست. نور(۲۴): ۳۲

^{۶۱}: اشرح(۹۴): ۶

^{۶۲}: محمد بن الحسن الحر، العاملی، وسائل الشیعه، ج ۲، ج ۴۳، قم؛ مؤسسه آل بیت(علیه السلام) ۱۳۷۲، ص ۳۲

نتیجه گیری

بعد از تحقیق و بررسی روابط ناسالم بین زوجین و شناخت راهکارهای آنها از منظر اسلام این مطلب روشن می شود که برای پیشگیری از روابط ناسالم ناگزیر باید وارد بحث ملاک‌های انتخاب همسر شد تا بخش مهمی از مشکلاتی که زوجین در جریان زندگی مشترک با آنها درگیر هستند را رفع کرد از آنجایی که ملاک‌های انتخاب همسر خود عنوان مقاله‌ای مجزا است و پرداختن به آن از حوصله بحث مربوط خارج بود. برای نظم منطقی بحث به نقش مهم کفویت در انتخاب همسر اشاره شده و آن را ماحصل ملاک‌های انتخاب همسردانسته و روشن شدکه از منظر اسلام قدم اول پیشگیری از روابط ناسالم اعتقادی و اخلاقی انتخاب همسر مؤمن و باتقوا است. همسری که ملبس به فرهنگ دین داری باشد، اهمیت کفویت اعتقادی از نگاه اسلام به اندازه‌ای مهم است؛ که فقهاء کفویت مذهبی را یکی از شروط مسلم صحت ازدواج می‌دانند، و اعتقادات مذهبی راعامل رضایت مندی زوجین و سازش ایشان در جریان زندگی مشترک می‌شمارند، در این بین مشاوران مذهبی نیز برای پیشگیری از مشکلات احتمالی شاخصه‌هایی را تحت عنوان ملاک‌های کفویت فرهنگی بیان می‌کنند؛ از جمله تناسب در میزان تحصیلات، اشتراک در محل زندگی، اشتراک در موقعیت اجتماعی و اصالت خانوادگی که نقش مهمی در پیشگیری از روابط ناسالم بین زوجین دارد.

از دیگر یافته‌های این تحقیق توجهی بود که اسلام در سامان دهی به روابط اخلاقی، عاطفی و تربیتی همسران دارد، و خرد ورزی دوری از هوس رانی در انتخاب همسر، تعیین ویژگی‌های خوب همسران، سفارش به تحقیق و مشاوره برای پیش‌گیری از مشکلات در سه حوزه مذکور و همچنین دستور العمل‌های اسلامی از قبیل مشاوره با افراد آگاه و امین همچنین بر جسته کردن نقاط قوت عاطفی، تربیتی و اخلاقی، دوری از به رخ کشیدن نقاط ضعف، تذکر دلسوزانه به همسر و تلاش برای جبران کمبودهای عاطفی، تربیتی، اخلاقی و اعتقادی برای سامان دهی و درمان روابط ناسالم بین همسران می‌باشد.

از رهیافت‌های دیگر این پژوهش نگاه ژرف اسلام به کانون خانواده و مسائل اقتصادی ایشان است، اسلام برای دفع تنش اقتصادی بین زوجین به مردان توصیه می‌کند برای ازدواج و پرداختن دین خود به دنبال کار و کوشش و کسب حلال باشند. در این میان برای ایجاد انگیزه در ایشان فضیلت‌های بی شماری را برای کسی که به دنبال تأمین معاش خانواده است بیان می‌کند. همچنین با ارائه الگوی دینی، ایشان را از اسراف و تبذیر دور می‌کند و به قناعت و صبر و فاداری در زمان مشکلات اقتصادی توصیه می‌کند.

فهرست منابع

- * قرآن مجید.
- * نهج البلاغه.
- ۱. آمدی، عبدالواحد، *تصنیف غررالحکم و درالکلام*، ترجمه: محمد علی انصاری، ج ۲، چ ۱، نشر: امام عصر(عج)
- ۲. ———، *غررالحکم و درالکلام*، قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۶۶
- ۳. اصفهانی، راغب، *مفردات الفاظ القرآن الکریم*، ناشر: طلیعه النور، چاپ چهارم، سال ۱۴۲۹ ه ق
- ۴. احمدی خدابخش، علی فتحی آشتیانی، علی رضا عرب نیا، "بررسی رابطه تهدیات مذهبی و سازگاری زناشویی"، *خانواده پژوهی*، سال دوم، ش ۵، ۱۳۸۵
- ۵. احمدی، حبیب الله، *فاطمه الگوی زندگی*، چاپ سوم، قم: انتشارات مؤلف، ۱۳۷۷
- ۶. اردستانی، صادق، *اخلاق زن و شوهر و تنظیم خانواده*، چاپ سوم، بی‌جا: حافظ نوین، بی‌تا
- ۷. ایمانی، محسن، *شیوه‌های شناخت و گزینش همسر*، چاپ دوم، انتشارات انجمان اولیاء مریبان، بی‌تا
- ۸. العاملی، محمد بن الحسن الحر، *وسائل الشیعه*، ج ۲، چ ۲، ۱۱، ۱۲، ۱۴، ۱۲، ۲۰، ۲۳، ۲، ۱۴۰۹ ه ق
- ۹. الرواندی، سیدفضل الله، *النوادر للرواندی*، مترجم صادق اردستانی ج ۱، چ ۱، قم: انتشارات دارالکتاب، بی‌تا.
- ۱۰. بابازاده، علی اکبر، *زمینه‌های فساد در جامعه و راه درمان*، چاپ هفتم، قم: انتشارات قدس، ۱۳۸۱
- ۱۱. بابویه، محمد (معروف به شیخ الصدق)، *من لا يحضره الفقيه*، ج ۴، قم: جامعه المدرسین، ۱۴۱۳ ه ق
- ۱۴. جینور، سهراب، *ازدواج عاشقانه عاقلانه*، چاپ دوم، قم: موسسه فرهنگی انتشاراتی ائمه (ع)، ۱۳۸۰
- ۱۵. خدادادی، جمشید، *راز کامیابی در زندگی زناشویی*، چاپ چهارم، تهران: انتشارات ندای سینا، ۱۳۹۲
- ۱۶. دهنوی، حسین، *گلبرگ زندگی*، ج ۱ و ۲، چاپ ششم، قم: انتشارات خادم الرضا (علیه السلام) ۱۳۹۰
- ۱۷. رشیدپور، مجید، *تعادل واستحکام خانواده*، چاپ چهارم، تهران: اطلاعات، ۱۳۷۳
- ۱۸. راشدی رشید - سعید راشدی، *رساله نه مرجع*، چاپ ۱۱، بی‌جا، انتشارات: پیام عدالت، ۱۳۹۳
- ۱۹. سادات، محمد علی، *سدادت، راهنمای همسران جوان*، چ ۴، قم: دفتر نشر و فرهنگ اسلامی ۱۳۷۷
- ۲۰. سفیری، خدیجه، *موانع و مشکلات اشتغال زنان*، کار و جامعه، چاپ اول، بی‌جا، انتشارات: صدف، بی‌تا.
- ۲۱. ستوده، هدایت الله، *بررسی مسائل اجتماعی ایران*، چاپ اول، تهران: انتشارات ندای آریانا، ۱۳۷۶
- ۲۲. سروری، حجت الله، *نقش ماهواره در زندگی*، چاپ دهم، قم: انتشارات جوانان موفق، ۱۳۹۳
- ۲۳. شعاعی نژاد، علی اکبر، *فرهنگ علوم رفتاری*، چاپ سوم تهران، انتشارات: امیرکبیر، ۱۳۷۵
- ۲۴. شفیعی مازندرانی، محمد، *سرچشمه‌های آرامش در روانشناسی اسلامی*، چ اول، قم: اطرافگین، ۱۳۹۴

۲۵. شجاعی، محمد صادق، روانشناسی و آسیب‌شناسی اینترنت، ص ۹۵ نشر: پرتاب جامعه علوم انسانی ۱۳۸۷
۲۶. صادقی اردستانی، احمد، اخلاق زن و شوهر و تنظیم خانواده، چ ۳، بی‌جا: حافظ نوین، ۱۳۷۵
۲۷. طوسی، محمد بن حسین، التذہیب، ج ۶، چ ۷، تهران: انتشارات دارالاسلامیه، ۱۳۶۵
۲۸. طبرسی، حسن، مکارم الاخلاق، مترجم: محمد باقر بهاری همدانی، چ ۱۰، قم: شریف رضی، ۱۳۷۰
۲۹. علی ابن الحسین (علیه السلام) امام سجاد، صحیفه سجادیه، قم: انتشارات الہادی، ۱۳۷۶
۳۰. کلینی، محمد یعقوب، اصول الکافی، ج ۲، چ ۴، ۲۵، چ ۴، تهران: دارالکتاب اسلامی، ۱۳۶۵
۳۱. محمدی‌نیا، اسدالله، بهشت جوانان یا آنچه باید یک زن و مرد بدانند، چ ۶، قم: سبط اکبر، ۱۳۸۳
۳۲. مطهری، مرتضی، سیری در سیره نبوی، چاپ بیست و ششم، تهران: انتشارات صدراء، بی‌تا
۳۳. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، ج ۱۲، چ ۷، ۲۰، ۶۸، ۶۶، ۲۰، ۱۰۳، ۷۱، ۱۲۷، لبنان: مؤسسه آل بیت، ۱۴۰۳ هـ ق.
۳۴. موسوی خمینی، روح الله، تحریرالوسیله، ج ۲، چ ۲۰، کتاب نکاح، القول فی الكفر، نشر: امام خمینی ۱۳۷۸
۳۵. _____، صحیفه امام (مجموعه نامه‌ها، پیام سخنرانیها) ج ۱، چ ۱، تهران: آثار امام خمینی (قدس سرہ) ۱۳۷۸
۳۶. محمدی ری شهری، محمد، تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث، چاپ اول، قم: مشعر، ۱۳۸۷
۳۷. _____، دانش نامه قرآن و حدیث، ج ۳، بی‌جا، ۱۳۹۱
۳۸. _____، میزان الحكمه، ترجمه حمید رضا شیخی، ج ۱۳، چ ۷، قم: نشر دارالحدیث، ۱۳۸۶
۳۹. محمدی نیا، اسدالله، فاطمه الگوی همه، چاپ ششم، قم: انتشارات سبط اکبر، ۱۳۸۳
۴۰. براقی، ملا احمد، معراج السعاده، چاپ سوم، بی‌جا، انتشارات: پیام، ۱۳۸۱
۴۱. نوابی نژاد، شکوه، مشاوره ازدواج و خانواده در مانی، تهران: انتشارات انجمن واولیاء و مربیان، ۱۳۸۰
۴۲. ولدی عباسی، محسن، در ساحل آرامش، (مجموعه ۵ جلدی)، چ ۱۹، چ ۳، قم: جامعه الزهراء، ۱۳۹۰
۴۳. وفسی، حامد، "فصلنامه علمی تخصصی محفل،" معاونت پژوهش حوزه علمیه، شماره نهم و دهم، ۱۳۹۳